

Open Planbureau: Screening partijprogramma's

Het Open Planbureau is een initiatief waarin we co-creatief kijken of we de Nederlandse samenleving beter kunnen gaan interpreteren en andersoortig beleid een plek kunnen geven. De ontwikkelingen van de afgelopen tien jaar zoals de economische crisis, de disrupties van online platforms en opkomst van het populisme zijn door de bestaande bureaus niet voldoende voorspeld en verklaard. Productie, handel en 'klassieke' werkgelegenheid blijven de pilaren waarop de doorrekeningen worden gebaseerd. Zaken als intrinsieke motivatie, zeggenschap of sociale drijfveren worden hierin systematisch onderschat of zelfs genegeerd. Daar wil het Open Planbureau wat aan veranderen.

Het Open Planbureau zal de partijprogramma's, opgesteld voor de Tweede Kamer-verkiezingen van 15 maart 2017, aan een beoordeling onderwerpen, waarbij de 'commons' centraal komen te staan. Deze tekst legt uit hoe.

1. Perspectief: de commons

Het begrip 'commons', wat nog zeker niet bij iedereen bekend is, interpreteren wij breed. Losjes gedefinieerd gaat het om *'de gezamenlijke (erf)goederen van onze samenleving' en het principe van open, collaboratieve actie*. Ter verduidelijking de definitie in drie aktes.

a. Gezamenlijke (erf)goederen. De commons-bril kijkt naar 'de welvaart *achter* de welvaart': de natuur, de stad en de buurt, de lucht, kennis en data, sociale binding, et cetera. Wij zien dit als *'bouwstenen' die bepalend zijn voor de kwaliteit van leven* van inwoners van Nederland. Deze bouwstenen – de kennis, de *tools*, de connecties – zijn de middelen waarmee mensen zeggenschap hebben over hun fysieke en sociale leefomgeving en hun eigen bestaan. Ze stellen ons ook in staat om voedende, betekenisvolle interacties aan te gaan, om te leren, en 'veerkrachtig' te worden in onze complexe, moderne samenleving.

Technische aanvulling: Wij veronderstellen deze commons/bouwstenen een directere invloed op de welvaart te hebben dan in gebruikelijke modellen wordt aangenomen (zoals die van het CPB). In conventionele (economische) modellen wordt hooguit naar deze bouwstenen gekeken als 'natuurlijk kapitaal', 'sociaal kapitaal' of 'intellectueel kapitaal'; dus kapitaal voor actoren in het *economisch systeem*. Uit het economisch systeem volgt dan in CPB-optiek *welvaartsgroei* en vervolgens *welbevinden* van de burger. Wij zien die relatie zoals gezegd veel directer.

b. Collaboratieve actie. In het bijzonder zien wij ze als 'afhankelijke' bouwstenen. De kwaliteit van zaken als digitale infrastructuur, het milieu of 'werk', hangt nadrukkelijk af van *de bijdrage die mensen eraan kunnen leveren en de invloed die ze erop hebben*. Het commonsperspectief kijkt dus naar samenwerking in plaats van concurrentie, naar de kennis en ervaring van de *civil society* in plaats van een straffe kennishierarchie, naar de subtiele feedbacks in de samenleving in plaats van te werken met 'lineaire' aannames.

Technische aanvulling: we benadrukken het *tweerichtingsverkeer* tussen het individu en de bouwstenen. Alle politieke kwesties vragen dat burgers actief (in houding en handelen) instemmen met nieuwe normen en maatschappelijke interventies. Het sleutelwoord is hier overigens 'actief' en niet 'instemmen': het gaat om het versterken van draagvlak, deelname en dialoog, niet om het forceren van een consensusmodel. Een voorbeeld: zelfs het klimaatvraagstuk, dat van alle grote problemen toch wel het meest 'absoluut' is (duidelijk wat er moet gebeuren en in welke hoeveelheden), vraagt om overleg, bemoeienis, interpretaties, wendbaarheid, en 'onhandige' burgerlijke actie. Zo maken mensen zich het klimaatprobleem 'eigen'. Uiteindelijk verschaft alleen dát het draagvlak en de bevolgenheid om echt in actie te komen.

c. Open. In het verlengde van het commonsperspectief zijn wij geïnspireerd door de waarde van 'openheid' – de naam Open Planbureau is niet toevallig gekozen. 'Open' heeft voor ons een meervoudige betekenis. Het gaat om zowel de *technische* openheid van bijvoorbeeld code in open

source software, als de sociale (of sociaal-culturele) openheid die nodig is om het maximale te halen uit de technische mogelijkheden. Dat begint op individueel niveau bij een 'open' houding, krijgt massa als er schaalbare praktijken ontstaan rondom het uitwisselen van ideeën en kennis, en is volwassen als er in stevige regels, instituten en programma's wordt voorzien op overheidsniveau.

Technische aanvulling: bij het screenen van de programma's hebben we niet alleen aandacht voor de mate waarin 'openheid' positief wordt benaderd, maar ook of de programma's behoedzaam zijn voor het tegendeel. Anders gezegd, alleen vóór openheid en wederkerigheid pleiten is niet voldoende; inperking van 'afbreukrisico's' is vereist, waaronder de risico's van machtsconcentratie, uitsluiting, en aspecten zoals (gebrek aan) privacy en ecologische duurzaamheid. Ook is het onhandig om oude schoenen weg te gooien als de nieuwe nog niet zijn ingelopen – denk aan het overschakelen op flexibele contracten of nieuwe participatievormen die kunnen leiden tot nieuwe onzekerheden.

2. Thema's

Vijf domeinen zijn geselecteerd waarop de programma's worden gescoord. De screeningsmethode gaat uit van *overeenkomsten tussen de vijf verschillende domeinen*. De domeinen betreffen elk een 'publieke, sociale of politieke ruimte'; ofwel een toneel waar mensen samen doelen bereiken, geschillen oplossen, dilemma's afwegen, enzovoorts. Het zijn plekken waar gezamenlijk waarde tot stand kan komen, maar ook waar de waarde verloren kan gaan. Elk domein kent zijn problemen van 'overextractie', privatisering, machtsconcentratie, eenzijdigheid en uitsluiting. Maar we kennen ook van elk domein wel de goede versies en voorbeelden: veerkrachtige en solide situaties waar iedereen tot z'n recht komt.

Het devies is dus: probeer je kennis van het ene domein op het andere toe te passen, en door je oogvaren te kijken naar de manier waarop een partij een bepaald domein benadert, zonder in de details verzeild te raken.

1. **Het technologische domein:** het stimuleren van de 'digitale commons'. Toegankelijkheid van en invloed op ICT; digitale (sociale) innovatie; open data en open kennis; digitale vaardigheden. In welke mate / hoe de principes van *fair, open en inclusive* van toepassing worden gemaakt.
2. **Het sociaal-culturele domein:** het stimuleren van de 'sociale commons'. Bijvoorbeeld het faciliteren van coöperatieve structuren in bijvoorbeeld de zorg en het onderwijs, zowel op het niveau van rechtsvormen, financiering, als de mogelijkheden van het individu. Monitoren sociaal welzijn.
3. **Het domein van de leefomgeving:** het verbeteren van de landschappelijke en stedelijke commons. Natuur en duurzaamheid, kwaliteit landschap, kwaliteit stedelijk leven. Monitoren ecologisch welzijn.
4. **Het internationale domein:** de rol die Nederland speelt in het grotere ecosysteem. Voorop lopen in het eerlijk, open, schoon en inclusief maken van industrie, landbouw, handel en klimaat.
5. **Bestuurlijke domein:** investeren in de democratie. Bestuurlijke transparantie, open overheidsdata, deliberatieve democratie.

De toetsing voltrekt zich door per domein een score toe te kennen op vier indicatoren. Die wordt samengesteld uit het nalopen van onderwerpen per domein. Hierna staat in tabel 1 een lijst met trefwoorden per domein en in tabel 2 de specifieke schaalreeks per indicator.

3. Scoringsmethode

De programma's kunnen worden gescreend door aan de hand van trefwoorden de programma's te doorzoeken. Cruciale passages uit de programma's worden verzameld in een werkdocument, of de bevindingen worden per aangetroffen onderwerp bijgehouden. Zo ontstaat een beeld hoe de partij met het dossier om wil gaan. Afhankelijk van de politieke en redactionele keuze van de partij kan er over een onderwerp meer of minder gedetailleerd worden gerapporteerd. Uiteindelijk worden de scores alleen gegeven op het niveau van domeinen, dus de verschillen in 'zwaarte' van behandeling tussen partijen zullen zich grotendeels uitvlakken.

Na voldoende informatie te hebben verzameld op het niveau van een trefwoord, onderwerp of domein, wordt een (deel)score toegekend aan de hand van tabel 1. Het is aanbevolen eerst verschillende programma's te vergelijken op het gekozen onderwerp om gevoel te krijgen van de schaalreeks met betrekking tot het desbetreffende onderwerp. Na behandeling van alle onderwerpen binnen het domein wordt de eindscore in de vier indicatoren gevormd door het gemiddelde te nemen van de scores op lagere niveaus. De score wordt dan ingevuld op het voorbedrukte sjabloon.

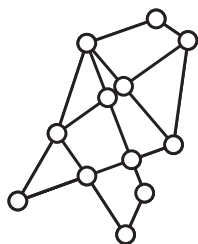
Tabel 1. Onderwerpen en trefwoorden per domein.

Domein	Onderwerpen	Gesuggereerde trefwoorden
Technologie	Toegankelijkheid van ICT Privacy en digitale levenssfeer Digitale veiligheid Digitale (sociale) innovatie Open data en open kennis Digitale vaardigheden	(Open) source, (open) data, privacy, onschuldig, burgerrecht, surveillance, persoonsgegevens, veiligheid, digitaal, sociale innovatie, ...
Sociaal-cultureel	Zelflerend vermogen v/d samenleving Ruimte voor kunst en cultuur Gelijke behandeling (burgers, bezoekers, werknemers, kandidaten, ...) Bijverdienen en vrijwilligerswerk naast bijstand / tijdens asielpcedure Inperken voorrecht marktpartijen	Zelfbeschikking, zelfontplooiing, emancipatie, vrijwilligers(werk), bijstand, basisinkomen, medicijnen (beperken kosten en monopolies), bijverdienen, arbeidsvoorwaarden, opleiding, cooperatie, ...
Leefomgeving	Natuur en duurzaamheid Kwaliteit landschap Kwaliteit stedelijk leven	Landschap, stad, krimpgebied, ecologisch, luchtkwaliteit, waterkwaliteit, (burger)monitoring, energietransitie, zelfopwekking, lokale energie, voedsel, ...
Internationaal	Eerlijke handel, redelijke industriebescherming Arbeidsomstandigheden buitenland Landbouwhervormingen Transparantie bedrijven Vrede en veiligheid Klimaatbeleid	Democratis(ering), handel, industrie, rechtsorde, arbeidsomstandigheden, landbouw, regionalisering, transparantie, wapenexport, vredesbeleid, klimaat, ...
Bestuurlijk	Transparantie overheid en politiek Open overheidsdata Decentralisering Monitoring / welvaartsbegrip	Democratie (directe, participatieve), anoniem solliciteren, burgerrecht, gelijkwaardig, persoonsgegevens, data, lobby, open source, referendum, transparant, zeggenschap, rechtsstaat, decentra(lisering), welvaartsbegrip, ...

Tabel 2. Indicatoren met schaalreeks en toelichting. Is niks van toepassing, dan geldt score 0.

Indicator	Schaalreeks 1-4	Toelichting
I. Prioriteit <i>Is het een prioriteit?</i> De mate waarin de partij het onderwerp op het schild hijst. Staat het hoog en prominent? Suggereert de tekst dat de partij dit onderwerp ziet als kernpunt van het eigen politieke bestaan, of wordt het terloops vermeld en schoorvoetend aandacht gegeven?	1. Omdat het moet	Beperkte prioriteit: komt kort aan bod. Beleid 'omdat het moet'; doel of doelgroep geen deel van 'partij-dna'.
	2.-3. Hoort erbij	Middenprioriteit: duidelijk aanwezig en goed uitgewerkt. Belang wordt erkend, maar niet centraal gesteld.
	4. Alfa en omega	Hoogste prioriteit: zeer prominent aanwezig. Zo 'denkt' de partij; dit wil de partij voor iedereen.
II. Aanpak <i>Worden er concrete, effectieve en afrekenbare maatregelen voorgesteld?</i> De mate waarin de partij de wensen kracht bijzet met concrete interventies. Eigent de partij zich de politieke verantwoordelijkheid toe, of valt ze terug op symbolen, retoriek en het politieke toeval?	1.-4. Op basis van eigen inschatting	Tel en weeg het aantal concrete voorstellen. Welk type maatregel gaat het om? Is het stevig? <i>Type 'samenwerking'</i> : Bijv. een convenant, een rondetafel of een commissie. Maar met wie? Wordt er verantwoordelijkheid gedeeld of afgeschoven? <i>Type 'politiek figuur'</i> : Bijv. een nieuw ministerie, nieuwe staatssecretaris, speciale vertegenwoordiger. Legt deze gewicht in de schaal of is het alleen symboliek? <i>Type 'financiële prikkel'</i> : Bijv. nieuwe heffing, belasting, subsidie of andere financiële maatregel. Wie wordt er gestimuleerd, wie wordt er beter van? Is het solide, of wordt hier een politieke keuze symbolisch afgekocht? <i>Type 'regelgeving'</i> : Vaststelling van wettelijke norm, regel of dienst. Heeft het een concrete, afrekenbare doelstelling (target & tijdspad)? Zorgt de regel voor grotere gedeelde vrijheid of is het een nuffige beperking?
III. Bestendingig <i>Is er visie op ontwikkeling van vaardigheden, instituties en toekomstperspectief?</i> De mate waarin de mogelijkheden van de civiele samenleving wordt vergroot. Geeft de partij blijk van visie op het ontwikkelen van vaardigheden, connecties en instituties? Emancipeert het burgers om zelf aan het roer te staan?	1.-2. Toestaan en suggereren	Burger als passieve ontvanger. Overheid 'zendt' informatie via campagne, geeft cadeautjes, verschaft opties.
	3. Faciliteren en aanmoedigen	Burger als mogelijkheid. Stimuleren toegankelijkheid kennis, openen van data, vragen van input en aanjagen dialoog.
	4. Inbedden en emanciperen	Burger als middelpunt. Ontwikkeling gemeenschappelijke nieuwe vaardigheden; nieuwe rechtsvormen en regelingen voor coöperaties; proactieve inzet op onderling leren en organiseren.
IV. Blik naar buiten <i>Betrekt de partij het ook op de rest van de wereld?</i> De mate van internationale wederkerigheid die de partij voor ogen heeft. Gaat Nederland een voortrekkersrol spelen of blijft ze op de achtergrond? Leeft het idee dat als het met de wereld goed gaat, ook Nederland 'wel vaart'?	1. Passief	Wil niet harder lopen dan internationaal / Europees niveau.
	2.-3. Actief	Eigen ambitie hoger dan, en/of actief lobbyen bij, Europese Commissie en de internationale orde.
	4. Proactief	Betrekt de ambitie duidelijk op zichzelf én op de rest van de wereld. 'Solidair': goed doen in de wereld is (op termijn) gunstig voor Nederland/onzelf.

Analyse partijprogramma's voor TK2017 aan de hand van het commons-perspectief

**open
plan
bureau**

@openplanbureau
openplanbureau.nl

Legenda

PRIORITEIT - 'Is het een prioriteit?'

De mate waarin de partij het onderwerp op het schild hijst. Suggereert de tekst dat de partij dit onderwerp ziet als kernpunt van het eigen politieke bestaan, of wordt het terloops vermeld en schoorvoetend aandacht gegeven?

AANPAK - 'Worden er concrete, effectieve en afrekenbare maatregelen voorgesteld?'

De mate waarin de partij de wensen kracht bijzet met concrete interventies. Eigent de partij zich de politieke verantwoordelijkheid toe, of valt ze terug op symbolen, retoriek en het politieke toeval?

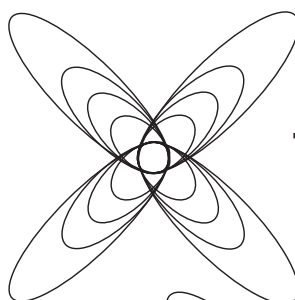
BESTENDIGING - 'Is er visie op ontwikkeling van vaardigheden, instituties en toekomstperspectief?'

De mate waarin de mogelijkheden van de civiele samenleving wordt vergroot. Geeft de partij blijk van visie op het ontwikkelen van vaardigheden, connecties en instituties? Emancipeert het burgers om zelf aan het roer te staan?

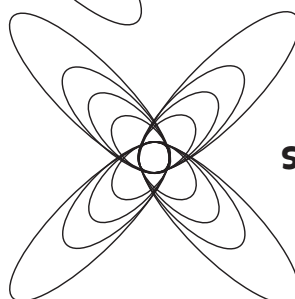

BLIK NAAR BUITEN - 'Betrekt de partij het ook op de rest van de wereld?'

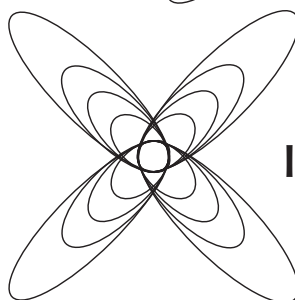
De mate van internationale wederkerigheid die de partij voor ogen heeft. Gaat Nederland een voortrekkersrol spelen of blijft ze op de achtergrond? Leeft het idee dat als het met de wereld goed gaat, ook Nederland 'wel vaart'?

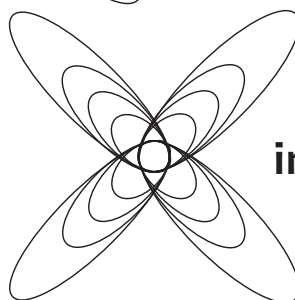
technologie

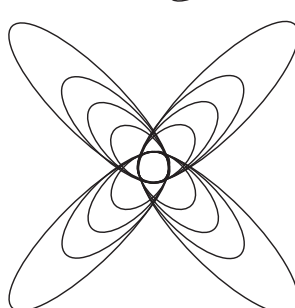
sociaal-cultureel

leefomgeving

internationaal

bestuurlijk

PARTIJ

Het Open Planbureau
is een activiteit van

waag society

waag.org